
El pes de la por

Autors: Jordi de Manuel i Sílvia Vega

Pàgines: 157

Format: 13 x 21,5

Sèrie vermella: A partir de 14 anys

ÍNDEX DEL CONTINGUT DEL PROGRAMA D'ACTIVITATS**FITXA TÈCNICA**

INTRODUCCIÓ
ARGUMENT
INTERÈS FORMATIU I TEMÀTIC
CONTEXT LITERARI
LLENGUA I ESTIL
ELS AUTORS

PROPOSTA D'ACTIVITATS PER A ABANS DE LA LECTURA

1. ACTITUDS I VALORS
2. INVESTIGUEM
3. L'EDUCACIÓ SEXUAL

PROPOSTA D'ACTIVITATS PER A DESPRÉS DE LA LECTURA

1. COMPRENSIÓ LECTORA
2. L'ESTRUCTURA I L'ARGUMENT
3. ELS PERSONATGES
4. EL TEMPS I L'ESPAI

ACTIVITATS PER A L'ÀREA DE LLENGUA CATALANA I LITERATURA

1. ELS REGISTRES DE LLENGUA
2. REFRANYS I EXPRESSIONS
3. LES APÒCOPEs
4. TÈCNiques I GÈNERES NARRATIUS

ACTIVITATS PER A L'ÀREA DE CIÈNCIES DE LA NATURALES

1. LES INFECCIONS

ACTIVITATS PER ALS EIXOS TRANSVERSALS

EDUCACIÓ PER A LA SALUT

1. LA SIDA
2. ELS CENTRES DE PLANIFICACIÓ FAMILIAR

EDUCACIÓ PER A LA CONVIVÈNCIA

1. DEBAT

BIBLIOGRAFIA**TELÈFONS I ADRECES D'INTERÈS****SOLUCIONARI**

Introducció

Aquesta obra ens presenta com a tema principal la conscienciació dels joves davant la sida. Incideix en el punt de vista de l'educació per a la tolerància davant d'un fet social preocupant: el rebuig i la marginació de la malaltia i els malalts o els portadors. I aquesta tolerància només s'aconseguirà mitjançant la informació, que permetrà superar les pors i els prejudicis, i possibilitarà realment una convivència basada en la pau i el respecte entre les persones.

Argument

L'Aitor és un noi de disset anys que viu en un poble no gaire lluny de Barcelona. La seva vida gira entorn de l'institut, dels entrenaments d'handbol, de les sortides amb els amics i la seva xicoteta, la Marina; però aquesta tranquil·litat desapareix sobtadament davant d'un problema inesperat i que el supera. Tot comença quan el Roman, el seu entrenador, deixa d'assistir amb regularitat als entrenaments. La successió d'indisposicions i malalties que pateix no sembla normal i l'Aitor decideix visitar-lo al bar que tenen ell i la seva dona, la Carme. El que menys pot imaginar, però, és el que el Roman li dirà: que està infectat amb el virus de la sida.

A partir d'aquí, amb la necessitat de saber més sobre la sida per vèncer la por instintiva que sent i poder ajudar o, almenys, comprendre el seu amic, l'Aitor es dedica a investigar per diversos mitjans tot el possible sobre la malaltia. Consulta el seu oncle Enric, alhora metge del poble i del Roman, que li explica els mecanismes de funcionament i transmissió del virus i el prevé dels conflictes que la situació generarà entre la gent. Les seves paraules semblen profètiques, perquè aviat s'escampa la notícia i sorgeixen els problemes: els nois de l'equip no hi volen compartir ni els vestidors i proposen canviar d'entrenador; els vilatans deixen d'anar al seu bar, i fins i tot els pares de l'escola tenen por que els seus fills vagin a classe juntament amb la filla del Roman.

Davant d'aquesta situació, l'Aitor i la Marina, la seva xicoteta, faran front comú, superant les pors que ells mateixos senten, per trobar la manera d'ajudar el Roman. Paral·lelament, aprofundiran els lligams i els sentiments que els uneixen, parlaran de la seva pròpia sexualitat i tindran la primera relació sexual completa, amb penetració però protegida.

Mentrestant, la gent, dirigida i manipulada pel president de l'associació de veïns, i empesa per la por, decideix fer una col·lecta per tal que, a canvi dels diners, el Roman i la seva família deixin el poble. L'Aitor i la Marina decideixen actuar, amb la participació de dos col·laboradors decidits, l'oncle Enric, el metge, i la Lídia, la mestra de la filla del Roman. Alguns companys de la colla també se'ls afegiran, per donar suport a l'entrenador en aquests moments difícils.

El vespre que els representants del poble visiten el Roman i la Carme per donar-los el xec i pressionar-los perquè marxin, no els troben sols, sinó molt ben acompanyats. El taló acaba esmicolat i els visitants se'n tornen sense res. El bar seguirà obert i els propietaris continuaran lluitant contra les adversitats i contra la malaltia, sabent que tenen amics que, tot i la por, els fan costat.

El temps ha passat, però l'Aitor i la Marina continuen junts. També l'oncle Enric i la Lídia. Malauradament, el Roman ha mort. Tanmateix, la Carme i la seva filla segueixen al poble i duen una vida de normalitat absoluta.

Interès formatiu i temàtic

El tema central de l'obra és la conscienciació dels adolescents davant del tema de la sida. Es tracta de fer-los veure que la malaltia no és un fenomen lligat a sectors marginals o marginats de la societat, sinó que pot afectar qualsevol persona sense distinció. El lector ha d'entendre que la sida no només pot afectar grups socials denominats «de risc», i que no és responsabilitat exclusiva dels metges. És per això que en la novel·la no sabem com i per què el Roman va ser infectat per la malaltia, és un fet que els autors han volgut ignorar expressament, per tal que aquest aspecte no condicionés o justificqués comportaments i actituds posteriors. El que cal és acceptar que tots hi estem a prop.

A partir d'aquesta descoberta, un primer objectiu se centra en proporcionar informació senzilla i entenedora, però alhora completa, sobre el que és la sida, els mecanismes de transmissió i d'actuació en l'organisme, i els recursos per evitar-ne el contagi, així com els canals d'informació i assessorament que tothom pot tenir a l'abast. Cal crear la necessitat de saber i de cercar més informació, així com la de conscienciar tothom que la prevenció és responsabilitat de tots.

Estretament relacionats amb aquesta idea, hi ha dos temes que destaquen en la novel·la:

1. En primer lloc, l'educació sexual i afectiva dels joves, els diàlegs sobre la pròpia sexualitat, les relacions sexuals amb o sense penetració, la primera relació amb coït, l'ús del preservatiu, etc. Al llarg de l'obra, els protagonistes reflexionen sobre els vincles que els uneixen i les perspectives que tenen. Parlen sobre el seu present i el seu futur en comú, i arribats a un punt d'intimitat, lliurement i conscientment, mantenen relacions sexuals completes. Explícitament, consta que utilitzen el preservatiu i aquesta decisió implica valorar el risc que suposa mantenir relacions sexuals (homo o heterosexuales) sense protecció, tant pel que fa al contagi de malalties, entre elles la sida, com per evitar embarassos no desitjats. A partir d'aquí, un objectiu pot ser informar els joves que hi ha llocs com els Centres d'Orientació i Planificació Familiar, especialment pensats per a ells, en relació a problemes sanitaris derivats de les relacions sexuals.
2. Per una altra banda trobem l'educació per la tolerància. Es pretén crear una consciència social vers la malaltia i els malalts o els portadors, basada en la informació, que superi les pors i els prejudicis i ajudi a trobar camins de respecte i de tolerància, com a primer pas per col·laborar, en la mesura de les pròpies possibilitats, en evitar la marginació dels afectats en la vida del barri o la localitat i afavorir-ne la integració en les activitats quotidianes. Saber què és la sida, com es contagia i com prevenir-la és important; però també ho és saber que la nostra actitud envers aquest tema repercuteix en les vides dels afectats. L'obra vol que els lectors prenguin consciència dels conflictes en l'àmbit familiar, escolar, social o laboral que comporta la malaltia, valorin el tracte i la tolerància que mereix una persona infectada pel VIH i s'adonin que el fet de conèixer o no aquest fet no suposa cap canvi en la relació amb aquesta persona.

Dins del que és més específicament l'àrea de ciències naturals, la novel·la ens permet treballar i distingir conceptes com antigen i anticòs, entendre el funcionament de les infeccions i els mecanismes de defensa del cos, el paper dels limfòcits en aquest procés, l'estructura del Virus d'Immunodeficiència Humana (VIH) i el seu mecanisme d'infecció, i com produeix el deteriorament progressiu del sistema immunitari. Ens ajuda a conèixer amb detall les vies de contagi de la malaltia segons la ciència vigent —via sanguínia i via sexual—, i descartar altres pràctiques quotidianes com a formes de contagi. A més a més, ens informa a grans trets dels símptomes i fases en què sol presentar-se la malaltia, ens explica la diferència entre infectat, seropositiu i malalt, i ens dóna notícia de les perspectives actuals pel que fa al coneixement que tenim de la sida, el seu tractament i els recursos preventius de què disposem, les possibilitats de vacunes, etc.

3. Tampoc no podem deixar d'esmentar els subtemes següents:

- L'amistat i la solidaritat entre els amics i els companys, malgrat les divergències de criteri i de caràcter.
- Les relacions entre pares i fills (millors en el cas de l'Aitor, més conflictives pel que fa a la Marina) i el grau d'autonomia de què gaudeixen els joves (horaris d'entrades i sortides, mobilitat, etc.).
- Què són i com funcionen les diverses associacions ciutadanes: associacions de pares, associacions de veïns, equips esportius... I, a partir d'aquí, altres agrupacions que els poden interessar, com associacions d'estudiants o ONG, en concret, les que es relacionen amb la sida o la tolerància.
- El funcionament i l'organització d'una biblioteca i d'una hemeroteca (es pot potenciar que coneguin i utilitzin les que hi hagi en el seu barri o localitat).
- L'ètica professional i el secret davant de la informació reservada sobre la salut dels pacients per part dels metges, o al contrari, com el cas del farmacèutic, que, en lloc de preservar la intimitat de l'afectat, es dedica a difondre tendenciosament la informació.
- L'abús i el desig de poder, així com la manipulació informativa, per part de persones com el president de l'associació de veïns, que arrossegueu la gent cap a actituds gregàries i intolerants, davant de les quals cal fomentar un esperit crític i autònom.
- La responsabilitat i la importància de cadascun de nosaltres a l'hora d'informar-nos i d'actuar davant d'un fet, a banda de l'opinió dels altres, i la necessitat de col·laborar en la defensa de causes que considerem justes o de persones que siguin injustament discriminades.

El llibre permet treballar, doncs, aspectes negatius com la manipulació i la marginació, i fomentar valors positius com la formació del propi criteri i la defensa de les idees que condueixen a millorar la convivència i el respecte en la diversitat; tot això sense prejudicis i falsos conceptes, que només es fonamenten en la ignorància i porten a actituds immadures, gregàries i poc respectuoses envers els altres.

Aquesta lectura, per tant, resulta profitosa no sols per a l'àrea de llengua i literatura, sinó també per a l'àrea de les ciències experimentals i, molt especialment, l'educació per a la salut i l'educació per a la tolerància i la convivència. Tenint en compte que és un llibre adequat per a nois i noies a partir de quinze anys, en podem concretar altres usos interessants. Quant als crèdits variables de 2n cicle d'ESO, tant el crèdit variable tipificat *Cos, sexualitat i reproducció* com el crèdit *Microorganismes i malalties infeccioses* tenen una part dels continguts dedicada a la sida. Altres crèdits variables tracten també, des de diversos angles, aquest tema. Pel que fa al Batxillerat, a les matèries de Biologia (matèria de modalitat) i Biologia Humana (matèria optativa tipificada) aquest tema és un dels continguts que s'hi estudien.

Context literari

El pes de la por és una novel·la realista adreçada sobretot al públic adolescent, que s'insereix en el conjunt de la literatura juvenil amb interessos didàctics i divulgatius dins de l'apartat de novel·les d'itinerari o d'aprenentatge. Es tracta de recrear un món proper als lectors, en el qual es desenvolupen situacions i conflictes que no els són aliens, de manera que el procés d'aprenentatge i maduració personal que experimenta el protagonista els pot ajudar en la vida quotidiana i els pot aportar informacions i experiències que, tot i que no ho vulguin reconèixer, ignoren o no comprenen prou clarament.

Aquest tipus de narrativa, sense deixar d'anomenar-se legítimament literatura, és alhora una font, subtil i amagada però també valuosa i enriquidora, de coneixements de diferents àmbits o matèries. D'una banda, sol ser utilitzada per divulgar d'una manera agradable i entenedora temes d'educació per a la salut personal o ambiental, aspectes d'història o geografia, fins i tot de sociolingüística i d'introducció de conceptes científics. De l'altra, pretén educar en els valors del respecte i la tolerància envers els altres i també en la valoració i el coneixement del territori o del medi ambient.

Així doncs, podem incloure *El pes de la por* dins d'una extensa tradició de novel·les catalanes i d'arreu que han ajudat els infants i els joves en determinades etapes de la vida a enfrontar-se amb més seguretat als nous reptes que troben pel camí, i que també han ajudat els pares i els docents a tractar temes que, d'altra manera, els eren territori vedat i inaccessible. Solen ser novel·les de gran qualitat formal, el contingut de les quals es basa en la realitat dels fets, i que no solen dubtar a l'hora de presentar les diferents situacions amb els fonaments científics i amb la cruesa necessaris.

Llengua i estil

L'obra comença *in media res*, de fet s'inicia just abans del clímax. Es tracta, doncs, d'un començament abrupte que ens introdueix de ple en la història, en què el protagonista-narrador reflexiona en veu alta sobre els esdeveniments que s'han produït. Acte seguit, retrocedim en el temps i tornem a l'inici, de tal manera que la narració s'anirà desenvolupant linealment. Cal remarcar que aquesta pàgina introductòria es repetirà fil per randa quan li arribi el moment a què correspon cronològicament, això és, just abans de l'escena del clímax (p. 143), la qual cosa afavoreix la comprensió del conjunt de la història.

L'anàlisi de les característiques narratives i formals aporta elements força interessants pel que fa al doble paper del narrador, dins i fora de la història, reflectit gràficament amb tipografies diferents; l'ús de la primera persona i del vocatiu, per adreçar-se als lectors; els incisos i comentaris referits a la interpretació que es pot fer de les situacions que es van produint al llarg de la història; la diversificació de les fonts d'informació narrativa: diari personal, retalls de premsa, etc. D'altra banda, el text combina un registre mitjà-alt per desenvolupar la narració, amb registres més col·loquials i fins i tot vulgars quan reproduceix les converses i expressions dels diferents personatges. Tots aquests aspectes poden ser fàcilment detectats i treballats a nivell lingüístic i literari pels lectors de la novel·la, i poden ser un bon punt de partida per estudiar i analitzar els gèneres literaris i els recursos narratius.

Els autors

Jordi de Manuel i Barrabín (Barcelona, 1962) és biòleg i professor de secundària. Escriu per a infants, adolescents i adults. Ha publicat diversos reculls de contes i relats –entre els quals destaca *De tots colors*, publicat a Alfaguara/Grup Promotor–, així com algunes novel·les: *El pes de la por*, amb Sílvia Vega, *Tres somnis blaus* (premi Valldaura), *Cels taronges* (premi Ciutat de Mollerussa) i *Cabells porpres* (premi Pere Calders de Literatura Catalana). Amb el recull de relats *Disseccions*, va guanyar el premi El Lector de l’Odissea, l’únic premi literari amb un jurat format per cent lectors. En el camp de la recerca educativa ha format part de grups de treball que han estat guardonats amb els premis Barcanova (1992), Eudald Maideu (1995) i Fundació Enciclopèdia Catalana (1997).

Sílvia Vega i Timoneda (Barcelona, 1967) és diplomada en magisteri per la Universitat Autònoma de Barcelona en l’especialitat de ciències i actualment estudia a la facultat d’Història. Des de 1989 treballa com a mestra d’educació infantil. Ha publicat diversos articles al voltant de la pràctica docent, alguns dels quals centrats en l’estudi de l’adquisició de les primeres nocions de l’àrea de ciències a l’etapa infantil. És coautora d’un llibret de la col·lecció d’apunts didàctics d’escola bressol que patrocina l’Ajuntament de Barcelona.

L’inici de la col·laboració entre Jordi de Manuel i Sílvia Vega data de l’any 1994. La coincidència d’interessos a l’entorn dels temes educatius, i molt especialment de l’educació sexual i afectiva, ha donat com a fruit la participació en diverses jornades, com el 4t Simposi de l’Ensenyament de les Ciències Naturals, amb la presentació d’un joc didàctic d’educació sexual i afectiva adreçat a adolescents, i la col·laboració en un curs d’educació sexual i afectiva organitzat dins del Programa de l’Educació per a la Salut de la Generalitat de Catalunya (1995). En aquest context, *El pes de la por*, que significa per a tots dos l’estrena com a novel·listes, és el seu darrer projecte en comú.

PROPOSTA D'ACTIVITATS PER A ABANS DE LA LECTURA

Activitat 1

ACTITUDS I VALORS

Considerant que el tema que vehicula l'obra és la sida, seria important copsar quina informació prèvia i quines actituds o prejudicis en tenen els alumnes. En aquest sentit, hi ha una sèrie d'exercicis d'interès, com els *estudis de casos* o els *jocs de rol* (vegeu Bibliografia). Des de diferents plantejaments, totes dues activitats són riques i originals, ja que a partir de la simulació permeten mobilitzar actituds i valors en funció del grau de coneixement que es té de la malaltia.

Activitat 2

INVESTIGUEM

D'altra banda, es pot plantejar un treball d'investigació i recopilació de dades en dos vessants, l'un a nivell de continguts científics (què és i com actua el VIH, situació actual de les investigacions, estadístiques de malalts infectats i seropositius a nivell local, comarcal, nacional i internacional, etc.) i l'altre com a recull de premsa (quines informacions i de quina mena van apareixent als diaris i revistes, o fins i tot una anàlisi a les hemeroteques de la difusió i les repercussions socials que la malaltia ha anat generant en els diversos àmbits).

Activitat 3

L'EDUCACIÓ SEXUAL

Pel que fa a l'educació sexual i afectiva, fóra bo de proposar qüestions sobre el *petting* (relacions sexuals sense penetració), sobre la primera relació amb coit (capítol sis de la novel·la) i l'ús del preservatiu. Per tractar aquests temes, hom pot partir de les tècniques de simulació ja esmentades o organitzar un debat prèviament preparat per grups, que hauran d'aportar informacions referents als mètodes anticonceptius, els diferents punts de vista sobre les relacions sexuals entre els joves, etc.

PROPOSTA D'ACTIVITATS PER A DESPRÉS DE LA LECTURA

Activitat 1

COMPRENSIÓ LECTORA

Proposem un seguit de preguntes per valorar la comprensió lectora dels alumnes i veure si són capaços de recordar alguns dels aspectes més importants de la novel·la.

Activitat 2

L'ESTRUCTURA I L'ARGUMENT

Mitjançant unes preguntes, els alumnes han de treballar diversos aspectes de l'obra: analitzar els títols dels capítols, el títol de la novel·la i l'estructuració de l'obra en plantejament, nus i desenllaç.

Professor/a

PROPOSTA D'ACTIVITATS PER A DESPRÉS DE LA LECTURA (cont.)**Activitat 3****ELS PERSONATGES**

És important l'anàlisi dels personatges per entendre quin pes tenen en l'obra. Per això els alumnes han de classificar-los segons diferents categories.

Amb aquestes activitats també es pretén treballar la descripció de personatges, que té un paper fonamental en la novel·la i que pot ser de diferents tipus: física (prosopografia), psíquica (etopeia) o totes dues alhora (retrat). En aquest sentit, és important que els alumnes sàpiguen valorar i veure de quina manera els autors han caracteritzat els personatges i quins són els trets fonamentals que els distingeixen.

Activitat 4**EL TEMPS I L'ESPAI**

En aquest cas, els alumnes han d'analitzar la successió del temps i dels espais en la novel·la, a partir d'un quadre que reflecteixi cada capítol.

ACTIVITATS PER A L'ÀREA DE LLENGUA CATALANA I LITERATURA**Activitat 1****ELS REGISTRES DE LLENGUA**

Com ja hem comentat, pel que fa als registres de llengua, el text combina un registre mitjà-alt per desenvolupar la narració, amb els registres més col·loquials i fins i tot vulgars quan reproduïx les converses i expressions dels diferents personatges.

Els alumnes han de saber distingir entre els diferents registres que utilitzen els personatges de la novel·la i relacionar-los amb la situació en què es troben.

Activitat 2**REFRANYS I EXPRESSIONS**

Es tracta que els alumnes trobin les expressions populars que diuen els diferents personatges i en sàpiguen explicar el significat segons el context.

Activitat 3**LES APÒCOPES**

Els personatges juvenils de la novel·la, com segurament els alumnes i molta altra gent, usen habitualment expressions abreujades, apòcopes. Els alumnes han de localitzar-ne algunes en la narració.

Professor/a

ACTIVITATS PER A L'ÀREA DE LLENGUA CATALANA I LITERATURA (cont.)

Activitat 4

TÈCNiques I GÈNERES NARRATIUS

L'anàlisi de les característiques narratives i formals aporta elements força interessants pel que fa al doble paper del narrador, dins i fora de la història, reflectit gràficament amb tipografies diferents; l'ús de la primera persona i del vocatiu, per adreçar-se als lectors; els incisos i comentaris referits a la interpretació que es pot fer de les situacions que es van produint al llarg de la història; la diversificació de les fonts d'informació narrativa: diari personal, retalls de premsa, etc. Tots aquests aspectes poden ser fàcilment detectats i treballats a nivell lingüístic i literari pels lectors de la novel·la, i poden ser un bon punt de partida per estudiar i analitzar els gèneres literaris i els recursos narratius.

Us proposem un seguit d'activitats per treballar tots aquests aspectes.

PROPOSTES DE CREACIÓ LITERÀRIA

Us oferim diverses propostes per treballar la creació literària:

- Redactar en tercera persona algun fragment de l'obra, per exemple el començament del capítol 8è (p. 98). Lògicament, no totes les observacions que fa l'Aitor en primera persona s'escauran si les fa un narrador que no és ell; cal adaptar el que es consideri adient.
- Proposar un altre final per a la història; es pot modificar, si ho creus necessari, alguna situació o fet anterior.
- Per grups, que facin resums de la novel·la, però com si fossin explicats pels diferents personatges que hi surten; per exemple, des del punt de vista de la Marina, del Dr. Escofet, de la Lídia, de la Carne, etc. Fins i tot poden donar al Sr. Aymerich l'oportunitat de narrar la història des de la seva òptica. Cal tenir en compte que no tots ho saben tot; si cal, però, poden afegir-hi alguna informació possible, tot i que no hagi aparegut explícitament en l'obra.
- Com a variació de l'exercici anterior, es poden combinar diferents formes i gèneres literaris; així, la Lídia pot escriure la seva experiència en el seu diari personal, la Marina pot enviar una carta a algú, el Dr. Escofet pot presentar-ho com un cas mèdic, etc.
- Proposeu als alumnes que facin un esforç personal, que pensin i responguin: «què faries tu si et passés una situació semblant a la que va viure l'Aitor?».

ACTIVITATS PER A L'ÀREA DE CIÈNCIES DE LA NATURALES

Activitat 1

LES INFECCIONS

Tal com hem comentat en l'apartat de l'interès formatiu i temàtic, la novel·la ens permet treballar, distingir i entendre conceptes relacionats amb el funcionament de les infeccions i els mecanismes de defensa del cos, el paper dels *limfòcits* en aquest procés, etc. En l'activitat proposem als alumnes que busquin informació sobre un virus tan comú com el de la grip.

Professor/a

ACTIVITATS PER ALS EIXOS TRANSVERSALS**EDUCACIÓ PER A LA SALUT****Activitat 1****LA SIDA**

Informe-vos sobre l'origen de la sida i els canals de transmissió, així com les estadístiques actuals de malalts a Catalunya, Espanya i el món. Elaboreu-ne gràfiques i mapes.

Activitat 2**ELS CENTRES DE PLANIFICACIÓ FAMILIAR**

Localitzeu i visiteu el centre de planificació familiar del barri o de la població, i contacteu amb els seus responsables per tal de poder assistir a alguna activitat especialment adreçada als joves, com per exemple les anomenades «tardes joves», en què es fan xerrades i debats al voltant de temes que, de ben segur, seran interessants per als alumnes.

EDUCACIÓ PER A LA CONVIVÈNCIA**Activitat 1****DEBAT**

El debat és un recurs clau i un complement necessari de la lectura de l'obra. Es pot plantejar directament, però també es poden utilitzar diversos recursos, com els *jocs de rol* (vegeu la bibliografia) o la preparació del tema per grups. Les diverses possibilitats poden estar condicionades per l'actitud del grup, o poc participativa, o excessivament apassionada. Cal realitzar activitats que serveixin per identificar i superar idees preconcebudes, prejudicis i conceptes previs erronis, i facilitin una actuació responsable.

De qualsevol manera, l'objectiu és que la discussió pugui ser més enriquidora, ja que no es tracta tant d'enfrontar-los a nivell personal com de familiaritzar-los amb el tema i conscienciar-los que ningú no és aliè a aquesta malaltia. Per aquesta raó, han d'assumir que cal que prenguin les mesures convenientes davant del risc de contagi, ja que la ignorància és el seu pitjor enemic i l'origen de pors i discriminacions absurdes.

BIBLIOGRAFIA

Recursos didàctics

- DE MANUEL, J. *Joc de rol i didàctica de les ciències*. Butlletí del Col·legi de Doctors i Llicenciats, 84, p. 45-51, 1994.
- PROGRAMA HARIMAGUADA. *Carpets didàctics de educació afectivo-sexual para las etapas infantiles, primaria y secundaria*. Consejería de Educación, Cultura y Deportes del Gobierno de Canarias. Cabildo Insular, 1991-1993.

Publicacions divulgatives

- DURAN, X. *100 preguntes sobre la sida*. Barcelona: Edicions La Magrana, 1994.
 - BURGUERA, R. i RODÉS, A. *Sida i comunitat escolar. Informació per a educadors*. Barcelona: Departament de Sanitat i Seguretat Social. Generalitat de Catalunya, 1993.
 - MONTAGNIER, L. *Sida, los hechos, la esperanza*. Barcelona: Fundació La Caixa, 1993.
 - MONTAGNIER, L. *Sobre virus y hombres. La carrera contra la sida*. Madrid: Alianza Editorial, 1995.
- Fulletó: *Parlar de la sida amb els nostres fills*. Fundació la Caixa.

Altres

Exposició «*Què és la vida?*». Museu de la Ciència. Barcelona.

TELÈFONS I ADRECES D'INTERÈS

- Programa per a la prevenció i l'assistència de la sida
Departament de Sanitat i Seguretat Social. Tel. 900 21 22 22 / 93 227 29 00
Webs: www.gencat.net/sanitat / www.gencat.net/sanitat/portal/cat/toc_sida.htm
- Federació Catalana d'Organitzacions no Governamentals de Servei en Sida (ONG/SIDA)
Providència, 42. 08024 Barcelona. Tel. 93 285 08 73
C/e: fecasida@suport.org
- Centre Jove d'Anticoncepció i Sexualitat (CJAS)
La Granja, 19-21, baixos. 08024 Barcelona. Tel. 93 415 10 00
Web: <http://www.centrejove.org/home.htm>
- Associació Ciutadana Anti Sida de Catalunya (ACASC)
Junta de Comerç, 23-25, baixos. 08001 Barcelona. Tel. 93 317 05 05
C/e: acasc@bcn.servicom.es Web: www.lanzadera.com/acasc/
- Associació Comunitària Antisida de Girona
Bellmirall, 4, 1r. 17004 Girona. Tel. 972 21 92 82
C/e: acasgi@colon.net
- Associació Antisida de Lleida
Rbla. Ferran, 22, 3r 1a. 25007 Lleida. Tel. 973 22 12 12
C/e: a.lleida@suport.org
- CAIS - Centre d'Assessorament i Informació sobre la SIDA
Avda. Principat d'Andorra, 61, 43002 Tarragona. Tel. 977/24.47.69
C/e: Tarragona@cruzroja.es
- ACTUA - Associació de persones que viuen amb VIH
Gomis, 38 - bxos., 08023 Barcelona. Tel. 93/418.50.00
C/e: info@interActua.net Web: www.interActua.net

SOLUCIONARI

PROPOSTA D'ACTIVITATS PER A DESPRÉS DE LA LECTURA

1. COMPREENSIÓ LECTORA

1. Adrià, rebel i impulsiu; Marc, misteriós i reservat; Aleix, trempat i bon amic (p. 21).
2. Marina; fa cinc mesos que surten junts; la música i les ciències naturals (p. 17 i següents).
3. El Roman és l'entrenador d'handbol. Va arribar al poble amb els seus pares quan era petit i les coses no li van ser gens fàcils. Amb la seva dona, la Carme, va obrir un bar. Tenen una nena de tres anys, força entremaliada, que es diu Laura (p. 16, 20, 22 i següents).
4. Llegint el diari personal del Roman, que ell li dóna. Se'n va corrents, després de dir un «em sap greu» gairebé inaudible (p. 26 i següents, 33).
5. El Dr. Enric Escofet és l'oncle de l'Aitor i el metge de capçalera del Roman, i és el primer que va sospitar la causa de les seves freqüents indisposicions i el va adreçar a l'hospital (p. 26 i 40, 35).
6. Per un rumor divulgat pel poble: el germà del Joan ho ha sentit dir al mercat, etc. Xivarri, diversitat d'opinions; el Manel diu de negar-se a entrenar, però la proposta no s'accepta (p. 47 i següents).
7. El saluden com si res, però amb la mirada baixa. Quan el Roman comença a dutxar-se, el Rafa, que és al seu costat, se n'allunya discretament i canvia d'aixeta, i el Marc, paralizat, s'ensabona a consciència; l'Aleix marxa sense dutxar-se i l'Aitor també, per no haver d'usar la tovallola del Roman (p. 51 i següents).
8. Síndrome d'Immunodeficiència Adquirida; Virus d'Immunodeficiència Humana. Infecta les cèl·lules que s'encarreguen de defensar-nos de les infeccions i algunes malalties, per la qual cosa la persona no pot fabricar els anticossos que necessita i està exposat a contraure més malalties (p. 38 i següents).
9. Infeccions oportunistes: infeccions que a una persona sana no li farien cap mal, però que en tenir el sistema immunològic deteriorat produïrien malalties que podrien ser greus; fase asimptomàtica: període que podria ser fins i tot d'anys en què s'està infectat però no se'n té encara cap símptoma (p. 60 i següents).
10. Contacte sang-sang; mantenint relacions sexuals sense protegir-se amb un preservatiu; possibilitat que una mare infectada contagii el fill durant l'embaràs o el part (p. 63).
11. Un dissabte al vespre, a casa de l'Aitor; utilitzen preservatius (p. 67 i següents i cap. 6).
12. Amb sorpresa, però força positivament (p. 82 i següents).
13. El Roman crida esverat que ningú no el toqui, tothom retrocedeix i es creen moments de molta tensió. Després d'uns minuts, un cop s'ha rentat la ferida, el Roman es tranquil·litza i dóna per acabat l'entrenament, però a les dutxes tots en parlen i discuteixen (p. 87 i següents).
14. El Rosendo, el farmacèutic (p. 108 i 139). La gent té por, hi ha polèmica i actituds de rebuig (p. 91, 93, 95-96, 108 i següents, 139 i següents, 145).
15. Perquè en les relacions sexuals utilitzen preservatiu, i si la dona no està infectada, la filla tampoc no ha pogut ser contagiada (p. 95 i següents).
16. És la mestra de la Laura, la filla del Roman. Deu tenir uns trenta anys, activa, morena i menuda, pur nervi, però serena. No és del poble i viu a la ciutat. Es troba amb el conflicte quan un grup de pares vol rebutjar la nena, però pren un paper actiu i compromès en la defensa de la Laura i de tota la família. És amiga del Dr. Escofet, i fins i tot més... (p. 99 i següents, 108, 119 i següents i 153).

SOLUCIONARI (cont.)

17. Sap trampejar la situació i evidenciar les actituds irracionals d'alguns pares i mares; els tranquil·litza i guanya temps per poder-se informar millor (p. 108 i següents).
18. Queda amb l'Enric Escofet a l'estació de Sants de Barcelona, l'endemà a les set. L'Aitor i el seu amic Marc els espien, disfressats (p. 113-117).
19. La Laura no té anticossos contra el virus de la sida, per tant no és seropositiva; només ho hauria pogut ser si la seva mare ho hagués estat durant l'embaràs, ja que una mare infectada pot passar els anticossos del virus al seu nadó (p. 119 i següents).
20. *Sida i comunitat escolar*; el capítol quart: «Desinfecció de les ferides amb sang» (p. 123 i següents i 125).
21. És un home d'uns quaranta anys, gras i aficionat als puros; treballa en una caixa d'estalvis i des de fa un parell d'anys és el president de l'associació de veïns, des d'on li agrada organitzar embolics i desacreditar o criticar qui no li agrada. Convoca una reunió per parlar sobre el tema, amb l'objectiu aparent d'informar però amb la intenció d'espantar la gent i aconseguir-ne el suport per fer fora del poble el Roman i la seva família (p. 128 i següents).
22. Al centre cívic. Amb molta tensió, ja que el Sr. Aymerich i alguns altres aconsegueixen manipular els veïns i que s'aprovi de fer una col·lecta per donar diners al Roman a canvi que marxi del poble (p. 132 i següents, 139 i següents).
23. Salten el mur des del sostre d'un vehicle i agafant-se a les branques d'un roure. Des del jardí, s'acosten a la glorieta i, ajupits, ho senten tot gràcies a una finestra oberta (p. 133-136).
24. El Sr. Aymerich, juntament amb la vocal de l'associació, la Sra. Moreno, i l'alcalde, el Sr. Roig, es presenten al bar del Roman i li volen donar un xec d'un milió i mig de pessetes amb la pretensió que se'n vagi del poble, millor ara a les bones, que més tard... La Lídia, però, parla per tots fermament i durament en contra d'aquesta acció, i proposa que el Roman es quedi els diners, com a compensació al boicot patit, sense marxar. Tanmateix, aquest estripa el xec i la comissió se'n va, aïrada i avergonyida (p. 146 i següents).
25. El Roman i la seva família van continuar al poble tot i que al principi va ser molt dur. Els metges no van poder aturar la malaltia i al cap de tres anys ell va morir. La Carme segueix portant el bar i sembla que se'n surt. La Laura té vuit anys i porta una vida totalment normal. La Lídia va canviar d'escola i va marxar del poble. L'oncle Enric va acceptar una oferta d'una clínica de la ciutat i només ve al poble un parell de tardes a la setmana; la relació amb la Lídia s'ha consolidat. A l'handbol només segueix dedicant-s'hi el Marc. L'Aitor continua sortint amb la Marina i, a la universitat, van conèixer la Clàudia i el Robert, tots dos seropositius, però amb una vida força normal (p. 153 i següents).

2. L'ESTRUCTURA I L'ARGUMENT

- a) Resposta lliure. Pel que fa als títols dels capítols, més aviat en suggereixen el contingut.
- b) Els tres primers capítols constitueixen el plantejament, ja que es presenta la situació i els personatges principals. El nus conforma el gruix de la novel·la, fins a arribar al clímax, que es troba ben bé al final, al capítol onzè. El desenllaç és abrupte, gairebé obviat, i es redueix a l'epíleg.
- c) Resposta oberta. La clau, però, s'esmenta explícitament a l'epíleg: el pes de la por, i també la ignorància, van marcar i continuen marcant, en molts llocs, el comportament de moltes persones.

Professor/a

SOLUCIONARI (cont.)

3. ELS PERSONATGES

- a) Principals: Roman (i Carme i Laura?), Aitor, Marina, Lúdia i Dr. Escofet. Secundaris: amics de l'Aitor, Sr. Aymerich (farmacèutic i bibliotecària?). Comparses: resta de companys d'handbol, gent del poble, nens esmentats, pares... Segons la seva tipologia: nens (Laura i companys de la classe); adolescents (Aitor, Marina i els altres amics) i adults (Roman, Carme, Dr. Escofet, Lúdia, Sr. Aymerich, veïns, pares...). Segons el paper que adopten en la història: protagonistes (els principals ja esmentats); antagonistes (el poble com a col·lectivitat, però concretada en el Sr. Aymerich, el farmacèutic, alguns nois de l'equip...); objectes (per exemple la Laura, en tant que sense actuar, és element de conflicte...); desencadenants (es pot considerar la malaltia com a personatge en tant que causa del conflicte).
- b) Descripció de caràcters, ja que no s'atura a detallar-ne els aspectes físics. És breu i concisa, només marca els dos o tres trets que considera més rellevants.
- c) Descriu, ni que sigui breument, la majoria dels personatges que són significatius per a la història. Algunes de les descripcions més significatives surten entre les preguntes de comprensió lectora (Lúdia, amics, Sr. Aymerich). Tot i que els elements referits a l'aspecte físic són més fàcilment objectivables, en general les descripcions no pretenen ser objectives, sinó que traspuen l'afinitat o el desgrat que la persona descrita produeix en el noi protagonista. Un exemple divertit és la descripció de la bibliotecària (p. 56 i 65).

4. EL TEMPS I L'ESPAI

a)

CAPÍTOL	ON	QUAN	TEMPS
1r	Granja, tren, poliesportiu	dimarts	de migdia a vespre
2n	Bar del Roman	dissabte	matí
3r	Casa l'oncle Enric i voltants	diumenge	matí
4t	Poliesportiu (i dutxes)	dimarts (implícit)	tarda-vespre
5è	Biblioteca del poble	---	tota la tarda
6è	Barcelona, tren, casa l'Aitor	dissabte	de la tarda a les dotze tocases
7è	Poliesportiu, carrers, bar	dimarts següent?	de vespre a nit
8è	Escola del poble	---	de matí a tarda
9è	Estació de Sants	l'endemà	de les set de la tarda fins al tard
10è	Casa l'Aitor i centre cívic	divendres	tarda fins a la nit
11è	Poliesportiu i bar del Roman	---	de les vuit del vespre fins tard

Professor/a

SOLUCIONARI (cont.)

- b) Hi ha diferents ritmes en la novel·la; així, els tres primers capítols (plantejament) són força detallats i sense gaire el·lipsis. Hi ha un salt temporal no definit, que ens permet suposar fets no relatats, del 3r al 4t capítol, la qual cosa dóna agilitat a la narració. Els següents, tot i desconèixer el grau d'el·lisi entre els capítols 7è i 8è, sembla que concentren el gruix dels esdeveniments (nus), i passen en pocs dies, potser dues o tres setmanes. Ens trobem un altre salt, que suposem considerable, entre el capítol 10è i l'11è, ja que mentrestant s'origina la mobilització del poble i, imaginem, moltes actituds de marginació i rebuig; sabem que ha arribat l'hivern i, per tant, aquí seria on transcorreria més temps (uns mesos), però els autors n'han obviat l'explicació.
- c) Poliesportiu, casa de l'Aitor, casa de l'oncle Enric, biblioteca, escola, centre cívic, etc.
- d) El personatge és el Roman, al seu diari personal (p. 29 i següents).
- e) El tren el porta cada dia a l'institut i també a la ciutat, quan vol sortir amb la Marina. La trobada entre la Lídia i l'Enric es fa a l'estació de Sants.

ACTIVITATS PER A L'ÀREA DE LLENGUA CATALANA I LITERATURA

1. ELS REGISTRES DE LLENGUA

Resposta oberta (n'hi ha molts, d'exemples). Alguns exemples de col·loquial: «*a les bones persones els en passen de tots els colors*» (p. 13), «*te'n faré cinc cèntims*», «*quina cara que teniu!*», «*tinc una grip de cavall*» (p. 14), «*ens fa una mica de tall*», «*em vaig quedar penjat, aquells tres galtes, n'estàs ben penjat!*» (p. 15), «*em pensava que havíeu passat de mi*» (p. 16), «*ens ha menjat el coco*» (p. 17).

Registre vulgar: «*anem amb un coet al cul*», «*fer la punyeta*» (p. 16), «*et foti la bronca*» (p. 17).

2. REFRANYS I EXPRESSIONS

«Lligar menys que un de viu en un cementiri» (p. 19), «tocat de l'ala» (p. 17), «quan no és un all és una ceba» (p. 16).

3. LES APÒCOPES

Resposta lliure. Ex: «*insti*», «*profes*» (p. 16), «*natus*» (p. 21).

4. TÈCNIQUES I GÈNERES NARRATIUS

- a) En primera persona. El narrador és dins la història, però alhora en sap més coses; de vegades actua com si fos omniscient, gràcies al recurs de les dues narracions, ja que coneix el desenllaç dels esdeveniments.
- b) En lletra cursiva, l'Aitor explica la història en un present històric, des del final, i per tant pot fer observacions i reflexions que ha entès *posteriorment*. Les referències al lector apareixen sempre en cursiva, parla en primera persona, com la resta de la narració, però s'adreça als lectors i els fa comentaris més personalitzats, fent-los esment de fets o opinions que ell considera significatius i que no consten en la història. En canvi, en lletra rodona es desenvolupa estrictament la història, d'una forma bàsicament lineal. Tanmateix, es podria llegir només la rodona i entendre perfectament la trama.
- c) Hi predominen diàlegs directes, millor dit, no hi ha, estrictament parlant, cap diàleg indirecte, la qual cosa atorga agilitat a la novel·la i pretén remarcar la sensació de testimoni objectiu.
- d) Diari personal: capítol 2; carta: capítol 8; convocatòria de reunió: capítol 10, etc.

PROPOSTA D'ACTIVITATS PER A DESPRÉS DE LA LECTURA

Activitat 1

COMPRESIÓ LECTORA

1. Com es diuen els amics de l'Aitor? Com són cadascun d'ells?
2. Com es diu la seva xicota? Quant de temps fa que estan junts? Quines aficions comparteixen?
3. Quina relació tenen l'Aitor i els seus amics amb el Roman? Què més en saps, de la feina i la família d'en Roman?
4. Com s'assabenta l'Aitor de la malaltia del Roman? Com reacciona en saber-ho?
5. Quin vincle té l'Aitor amb el Dr. Escofet? Quina relació tenen el Roman i el metge?
6. Com s'assabenten de la malaltia del Roman els amics de l'Aitor? Com reaccionen?
7. Quan comença a difondre's la malaltia del Roman i aquest va per primera vegada a l'entrenament, què hi passa? I a les dutxes?
8. Què volen dir les sigles SIDA? I VIH? Què és i com actua aquest virus?
9. Investigant a la biblioteca, l'Aitor troba molts termes que li són nous, com: *infeccions oportunistes* i fase *asimptomàtica* de la malaltia; què volen dir?
10. D'entre els apunts presos per l'Aitor, ell destaca amb retolador les vies de contagi; quines són?
11. Quan i on mantenen relacions sexuals completes l'Aitor i la Marina per primer cop? Quin mètode anticonceptiu utilitzen?
12. Com reacciona la Marina quan coneix la malaltia del Roman?
13. Quan enmig d'un entrenament el Roman rep una forta pilotada i sagna, com actuen ell i els altres?
14. Qui difon els rumors sobre la malaltia del Roman? Com reacciona la gent del poble?
15. Per què la dona i la filla del Roman no pateixen també la malaltia?
16. Qui és i com és la Lídia? Quin paper té en la història i quina relació manté amb el Dr. Escofet?
17. Com es desenvolupa la reunió que un grup de pares té amb la Lídia?
18. Quan acaba la reunió amb els pares, la Lídia es cita amb algú; qui i on? Qui i com els segueix?
19. La Laura no és seropositiva, diu el doctor; com ho sap? Com ho podria haver estat?
20. Quin llibre dóna el doctor a la Lídia? Quin apartat llegeixen plegats?
21. Qui és el Sr. Aymerich? Explica tot el que en sàpigues.
22. On fan la reunió de veïns? Com es desenvolupa? Quines decisions prenen?
23. Com hi accedeixen els nostres protagonistes? Des d'on l'observen?
24. Els nostres amics es reuneixen davant del poliesportiu un vespre per anar plegats al bar del Roman. Aquest, però, rebrà també uns altres visitants; quins i amb quines intencions? Explica com es desenvolupa i com acaba la trobada.
25. A l'epíleg, l'Aitor narra com va acabar la història i què se n'ha fet dels personatges principals; fes-ne un resum.

PROPOSTA D'ACTIVITATS PER A DESPRÉS DE LA LECTURA (cont.)

Activitat 2

L'ESTRUCTURA I L'ARGUMENT

a) Vés a l'índex i rellegeix els títols de cada capítol; reflecteixen el resum del capítol o més aviat en suggereixen el contingut? N'hi ha cap que t'agradi o et desagradi especialment? Proposa-hi canvis, si ho creus convenient, però justifica'ls.

.....
.....
.....
.....
.....

b) Agrupa els capítols segons que constitueixin el plantejament, el nus o el desenllaç de l'obra. Quin et sembla que és el clímax o moment culminant? Raona les teves respostes.

.....
.....
.....
.....

c) Després de reflexionar una mica, com interpretes el títol del llibre?

.....
.....
.....

Activitat 3

ELS PERSONATGES

a) Analitza i classifica els personatges segons la seva importància en la narració (principals, secundaris i comparses), segons la seva tipologia (nens, adolescents i adults) i segons el paper que adopten en la història (protagonistes, antagonistes, objectes, desencadenants, etc.).

.....
.....
.....
.....
.....

b) Rellegeix la descripció dels companys de l'equip (p. 21) i digues de quin tipus és. Quins aspectes hi destaquen?

.....
.....
.....
.....

Alumnes

PROPOSTA D'ACTIVITATS PER A DESPRÉS DE LA LECTURA (cont.)

- c) Localitza les diferents descripcions de personatges que hi ha al llarg de l'obra i analitza-les. Distingeix els elements objectivables dels que expressen sensacions o gustos personals del narrador.

.....

.....

.....

.....

.....

Activitat 4

EL TEMPS I L'ESPAI

- a) Elabora, en un full a part, un quadre que reflecteixi on i quan passen els fets a cada capítol i el temps que hi transcorre. Per exemple: el primer capítol succeeix un dimarts (és quan tenen entrenament) des del migdia fins al vespre. Comença a la granja del poble, continua al tren, camí de l'institut, i acaba al poliesportiu on fan els entrenaments.

- b) Anota i valora els salts temporals que hi ha entre capítol i capítol.

.....

.....

.....

.....

.....

- c) Enumera i descriu breument els espais més representatius al llarg de l'obra.

.....

.....

.....

.....

.....

- d) En un moment de la narració, al capítol 2, un personatge descriu l'itinerari que fa per la ciutat de Barcelona; localitza el fragment i reflecteix en un plànol de la ciutat els llocs més coneguts pels quals va passant.

- e) El tren i les estacions són, en diverses ocasions, llocs importants en la vida del protagonista i en el desenvolupament de la història. Quan i per què?

.....

.....

.....

.....

.....

ACTIVITATS PER A L'ÀREA DE LLENGUA CATALANA I LITERATURA

Activitat 1

ELS REGISTRES DE LLENGUA

- Localitza en la novel·la exemples de registres diferents, més formals i més informals, i relaciona'ls amb les situacions en què es produeixen. Classifica aquests últims segons que et semblin col·loquials o vulgars, i intenta dir el mateix en registre estàndard.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Activitat 2

REFRANYS I EXPRESSIONS

- Busca i anota alguns refranys o expressions populars usats pel protagonista o els seus amics, i explica què és el que volen dir en aquell context (per exemple: p. 17, p. 19, etc.).

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Activitat 3

LES APÒCOPES

- És propi de l'ambient juvenil l'ús d'expressions abreujades, apòcopes («mates» en lloc de matemàtiques, per exemple) i la colla de l'Aitor no n'és l'excepció. Apunta algunes d'aquestes abreviacions espontànies que hi ha i comenta si són d'utilització freqüent entre els joves o si t'han resultat estranyes o noves (per exemple: p. 16, p. 21, etc.).

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ACTIVITATS PER A L'ÀREA DE LLENGUA CATALANA I LITERATURA (cont.)

Activitat 4

TÈCNiques I GÈNERES NARRATIUS

a) En quina persona està narrada la història? Quin tipus de narrador és?

.....
.....
.....

b) La novel·la combina dues narracions, fetes per la mateixa persona, però en situacions i amb finalitats diverses. Intenta explicar-ne les diferències i argumenta si et sembla encertada o no aquesta opció narrativa.

.....
.....
.....
.....

c) Pel que fa als diàlegs, quins hi predominen, els diàlegs directes o els indirectes? Localitza'n un exemple de cada.

.....
.....
.....
.....

d) Aquest llibre utilitza diversos gèneres, a banda de la narració estricta, per aportar informacions, com són el diari personal, la carta, etc. Troba'ls i comenta'n la utilitat en el desenvolupament de la trama.

.....
.....
.....
.....

ACTIVITATS PER A L'ÀREA DE CIÈNCIES DE LA NATURALES

Activitat 1

LES INFECCIONS

• Entre les infeccions menors, a la novel·la se cita la grip, malaltia ben usual entre nosaltres. Però sabeu com s'encomana, quants tipus n'hi ha, quins són els grups de risc, les vacunes de què es disposa, etc.?

.....
.....
.....

Alumnes